

- määritelmiksi. Komiteamietintö 6/1915.
- Lausunto 1915. Lausunto jonka Kasvatustopilliselle Yhdistykselle antoi sen lokakuun 2 päivänä 1915 kielioppikomitean mietintöä tarkastamaan asettama valiokunta. – Suomen kasvatustopillisen yhdistyksen aikakauskirja s. 453–463.
- LEIWO, MATTI 1996: Setälän lauseopista pedagogiseen kielioppiin. Virkaanastujaisesityelmä Jyväskylässä 10. marraskuuta 1995. – *Virittäjä* 100 s. 97–101.
- RIES, JOHN 1894: Was ist Syntax? N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, Marburg.
- SAXÉN, RALF 1917: Undervisningen i modersmålets grammatik. Några synpunkter. – Suomen kasvatustopillisen yhdistyksen aikakauskirja s. 334–343.
- SETÄLÄ, EEMIL NESTOR 1908: Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi oppikoulua ja omin päin opiskelua varten. Viides painos. Otava, Helsinki.
- 1916: Kieliopin määritelmistä, oppisanastosta ja järjestelmästä. Erään kielioppikomitean mietintöä koskevan ennakoarvostelun johdosta. – Suomen kasvatustopillisen yhdistyksen aikakauskirja s. 75–87.
- 1919: Suomen kielen lauseoppi. Yhdeksäs painos. Otava, Helsinki.
- SIRO, PAAVO 1964: Suomen kielen lauseoppi. Tietosanakirja oy, Helsinki.
- 1996: Lauseopin periaatteita. Toim. Pentti Leino. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

UUSI SUOMEN KIELIOPPI TEKEILLÄ

Tutkijat ja opettajat ovat jo pitkään kaivanneet käyttöönsä uutta, ajantasais- ta kieliopillista kuvausta suomen kielestä. Puute poistuu lähivuosina, sillä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (KKTK) ja Helsingin yliopiston (HY) suomen kielen laitoksen yhteistyönä on käynnistynyt laaja suomen kieliopin tutkimushanke. Hanke sai alkunsa, kun opetusministeriön asettama kielioppityöryhmä oli julkaissut mietintönsä »Kieli ja sen kieliopit» (Painatuskeskus 1994). Siinä esitetyistä toimenpidesuosituksista yksi koski suomen kielen deskriptiivisen kieliopin kirjoittamista. Mietinnöstä an-

netuissa lausunnoissa esitys uuden kieliopin laatimiseksi sai laajaa tukea, ja kieliopin toteuttajiksi ryhtyivät KKTK ja HY:n suomen kielen laitos. Lisäksi hanketta rahoittaa Suomen Akatemia (SA).

Suomen kielen deskriptiivisen kieliopin laatii kuuden hengen tutkimusryhmä, jonka jäsenet ovat prof. Auli Hakulinen (hankkeen vastuullinen johtaja, HY), FL, M.A. Irja Alho (SA; työtilat Joensuun yliopistossa), FM, M.A. Tarja Riitta Heinonen (KKTK), FT Vesa Koivisto (SA), FT Riitta Korhonen (KKTK) ja tutkimusprof. Maria Vilkkuna (KKTK).

Tehtävänä on luoda suomen kieliopista kattava kuvaus, joka julkaistaan laajana, n. 1500-sivuisena hakuteoksena (*reference grammar*). Kieliopista valmistetaan yhtäaikaaisesti sekä paperi- että hypertextiversiota. Ensimmäinen painettuna julkaistava versio valmistuu vuoteen 2000 mennessä.

Kieliopin kohderyhmänä ovat kielen ammattilaiset: opettajat, tutkijat ja muut kielialan koulutuksen saaneet sekä sellaisiksi opiskelevat. Kieliopista pyritään laatimaan mahdollisimman monikäyttöinen: Sen tulee toimia sekä kokonaisuutena että hakuteoksena. Sen on kuvattava suomen kieltä luotettavasti ja riittävän monipuolisesti. Sen on tavoitettava oma kohderyhmänsä sekä pystyttävä tarjoamaan pohja sovelluksille esim. äidinkielen kouluopetukseen tai suomen opetukseen toisena ja vieraana kielinä.

Sovellukset lankeavat kuitenkin muille tekijöille ja myöhempään ajankohtaan. Toiveena on, että myös kielenhuolto voisi hyötyä uudesta kieliopista ja saada siitä tukea kannanotoilleen. Kieliopista tarvitaan mahdollisimman pian myös kansainväliselle tiedeyhteisölle suunnattu englanninkielinen versio.

Uusi deskriptiivinen kielioppi on luonteeltaan tieteellinen ja kuvaileva, ei normatiivinen. Siinä käsitellään monipuolisesti suomen kieltä sellaisena kuin sitä tällä hetkellä käytetään. Kuvauksen kohteena ei siis ole pelkästään normitettu yleiskieli, eikä kielen rakenteisiin tai ilmaisukeinoihin oteta arvottavaa kantaa. Systemaattista kvantitatiivista tietoa kieliopissa ei ole tarkoitus esittää, vain suuntaa-antavia yleisyystietoja paikka paikoin kuvauksen tueksi. Silmällä pidetään myös yleisyys–marginaalisuusnäkökohtia.

Suomen kieliopillisia ilmiöitä käsitellään aiempaa perusteellisemmin ja osin uusistakin näkökulmista. Työn pohjana on ajantasainen kuva yleisistä kieliopin teori-

oista. Teorioihin suhtaudutaan kuitenkin harkitun neutraalisti ja valikoivasti; niistä pyritään hyödyntämään käyttökelpoisin yhteinen ydin.

Valmistuva kielioppi voidaan nähdä yhdeksi puheenvuoroksi suomen kielioppia koskevassa keskustelussa. Vuoropuhelua se käy varsinkin ns. perinteisen kieliopin (setäläläis-pohjoismaisen tradition) kanssa. Yksittäisten ilmiöiden kuvaustavan ratkaisee sopivuus ja käyttökelpoisuus nyt tekeillä olevan kokonaisuuden kannalta, ei perinteen paino eikä toisaalta se, että vanhat kuvauskäytänteet olisi pakonomaisesti hylättävä. Tehtyjä ratkaisuja samoin kuin uusien termien ja nimitysten käyttämistä pyritään mahdollisuuksien mukaan perustelemaan.

Deskriptiivisessä kieliopissa suomen kieltä kuvataan sekä muotolähtöisesti että semanttis-funktionaalista kannalta. Lisäksi rakenteita käsitellään pragmaattisesta, tekstuaalisesta, kielitypologisesta ja tyylin näkökulmasta. Myös puhekielelle ominaisiin ilmiöihin sekä kielen interaktionaalisiin funktioihin kiinnitetään huomiota. Yhtenä tehtävänä on paikantaa ne suomen kielen ilmiöt tai alueet, jotka ovat parhailaan muutoksenalaisia (esim. omistusliitteiden tai paikallissijojen käytön muuttuminen, partitiivin leviäminen subjekteihin tai eräiden johdinten käyttöalan laajeneminen).

Käsittelyn muoto/merkitys-kahtiajaon mukaisesti kielioppiteos jakautuu kahteen pääjaksoon: rakenneosaan ja ilmiöosaan. Rakenneosa sisältää suomen kielen morfologisen ja syntaktisen kuvauksen. Siinä käsitellään mm. sanojen taivutusta ja sanamuodostusta, sanaluokkia ja lausekkeita niiden laajentumina, sijajärjestelmää, lausekkeiden kieliopillisia funktioita sekä lausemaisuuksia. Ilmiöosassa on tarkoitus syventää rakenneosan antamaa kuvaa. Siinä tarkastellaan sellaisia asiakokonaisuuksia kuin esim. kongruenssi, aika, aspekti, modaalisuus, kielto, direktiivit, kysymykset,

passiivi, sanajärjestys, lauseiden yhdistäminen ja ellipsi.

Deskriptiivisessä kieliopissa on yleisenä periaatteena, että kuvaus perustuu korpuksiin. Näin taataan esitettyjen yleistysten edustavuus. Suomen kielen aineskeskeistä tutkimusperinnettä voikin monessa suhteessa pitää etuna kielioppityölle. Konkreettisesti kielenaineksesta tehtyjen havaintojen yleistäminen kieliopilliseksi kuvaukseksi vaatii toisaalta paljon myös teoreettista pohdintaa.

Tutkimusryhmä käyttää pääasiallisena aineistonaan HY:n yleisen kielitieteen laitoksen ja KKTK:n tietokonemuotoisia korpuksia, puhekielen osalta myös HY:n suomen kielen laitoksen keskustelupuheen aineistoa. Lisäksi aineistona voi toimia kaikki tutkimusryhmän jäsenten itse havainnoima tai heille raportoitu kielenkäyttö. Kieliopin esimerkistö on joko täysin autenttista tai — tarpeen niin vaatiessa — autenttisesti aineksesta kieliopissa esitettäväksi muokattua tai kieliopintekijöiden itse tuottamaa; autenttisen aineksen alkuperä mainitaan kunkin esimerkkiesiintymän yhteydessä. 1950-lukua varhempaan aineistoon kuvauksessa ei tukeuduta.

Tutkimusryhmä tekee kiinteää yhteistyötä. Valtaosa kielioppitekstistä syntyy yksilötyön sekä ryhmäkäsittelyn ja -kommentoinnin vuorottelusta. Kullakin tutkijalla on omat vastuualueensa, joiden kuvauksen hän laatii (jotkin osat ovat selvemmin tutkijoiden yhteisesti kirjoittamia). Syntyvä kokonaisuus, kielioppi, on kuitenkin ryhmätyön tulosta: ryhmän kaikkien jäsenten panos näkyy tuloksen kaikissa osissa. Asiantuntija-apua tutkimushankkeelle antaa kielentutkimuksen ja -opetuksen ammattilaisista koostuva tukiryhmä, joka perehtyy valmisteilla olevaan kielioppitekstiin ja kommentoi sitä.

Kieliopin laadinnassa hyödynnetään mahdollisimman paljon olemassa olevaa

tutkimustietoa. Varsinkin morfologian käsittelyssä voidaan näistä tuloksista koota koherentti yleiskuva. Toisaalta kieliopin kirjoittaminen edellyttää myös uutta perustutkimusta. Sitä tehdään osin itse, osin voidaan tukeutua yhteistyötahojen harjoittamaan tutkimukseen. HY:n suomen kielen laitoksen erikoisaloista hankkeelle relevanteimpia ovat kognitiivisen kieliopin mukainen suomen kielen kuvaus sekä keskustelututkimuksen ja puhekielen syntaksin tutkimuksen tuottama tieto puhekielen rakenteesta. Myös opinnäytteitä teetetään kieliopin tekoa hyödyttävistä aiheista. KKTK:n toimialoista ovat varsinkin suomen kielen sanakirjatyöt ja kielenhuolto sekä korpusten kokoamiseen ja käyttöön liittyvä asiantuntemus kielioppihankkeen kannalta keskeisiä. Tukea kielioppityölle toimivat myös äskettäin valmistunut viron kielioppi ja pian valmistuvat ruotsin, norjan ja tanskan kieliopit.

Selvät rajat valmistuvan kieliopin ensimmäisen julkaistavan version laajuudelle asettaa käytettävissä olevien henkilötyövuosien määrä, n. 25. Koska tarkoitus on tuottaa eri osiltaan suhteellisen tasapainoinen ja yhteismitallinen kokonaisuus, kuvauksessa ei voida mennä loputtomaan yksityiskohtaisuuteen. Kiinnostavista erityiskysymyksistä julkaistaan kuitenkin mahdollisuuksien mukaan artikkeleita tai muita erillistutkimuksia.

Se, että kieliopista valmistetaan yhtä aikaa sekä paperi- että hypertextiversiota, näkyy esim. siinä, että erityistä huomiota kiinnitetään jäsenyykseen, sisäiseen viitauksikäytäntöön ja indeksointiin. Hypertextiversion valmistamista jatketaan ensimmäisen painetun version ilmestyttyä; tällöin on tilaisuus muokata kieliopin sisältöä edelleen sekä ajantasaistaa ja mahdollisesti laajentaa tai syventää käsittelyä. Myös esimerkkiaineistoa sekä teoreettisia perusteluja voi hypertextiin sisällyttää enemmän.

Täydellisen tai tyhjentyvän kieliopin

kirjoittaminen on mahdoton tehtävä. Des-kriptiivisen kieliopin pyrkimyksenä on välittää 1900-luvun jälkipuolen suomen kielestä sellainen todenmukainen ja monipuolinen ajankuva, josta olisi mahdollisimman paljon hyötyä kieliopin eri käyttäjäryhmille ja joka voisi toimia käyttökelpoisena pohjana vastaiselle tutkimukselle ja sovelluksille. ■

VESA KOIVISTO

Kielioppihankkeen osoite: *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki.*

Työryhmän jäsenten sähköpostiosoitteet muotoa *Etunimi.Sukunimi@domlang.fi* (Irja Alho: *ialho@joyl.joensuu.fi*).

Tietoa kielioppihankkeesta myös Internetissä: <http://kktk03.domlang.fi/tutkimus/kielioppi.html>

EUROKONFERENSSI KIELENOPPIMISESTA

The Structure of learner language, utterance and discourse structure in language acquisition, 20.–25.9.1996, Espinho, Portugal

Euroopan tiedesäätiö (European Science Foundation) järjesti syyskuussa viiden päivän konferenssin oppijankielen lausuma- ja diskurssistrukturista. Konferenssin puheenjohtaja oli Wolfgang Klein Max-Planck-Instituutista Hollannista ja muut puhujat Euroopan eri yliopistoista. Osanottajia oli kaikkiaan viitisenkymmentä paritakymmenestä eri maasta. Konferenssi oli yksi Euroopan unionin tukemista eurooppalaisista tutkijakonferensseista. Tutkijakonferenssit ovat teemallisia, tiettyyn aiheeseen keskittyviä seminaareja, joita järjestetään joka toinen vuosi ja joiden tarkoituksena on toimia keskustelufoorumina nuorten ja kokeneempien tutkijoiden välillä.

Kuulimme konferenssissa kaksikymmentäneljä esitelmää, jotka oli jaettu pidettäväksi viitenä päivänä. Esitelmöijät oli kutsuttu konferenssiin; tavallisen riviosallistujan ei ollut siis mahdollista esitellä omaa tutkimustaan. Yksi suomalainen posteritö oli tosin esillä — Maija Grönholm Åbo Aka-

demista oli saanut järjestäjiltä erityisluvan. Esitelmät oli ryhmitelty aihepiireittäin: henkilöön ja paikkaan viittaaminen, aikaan viittaaminen, ensimmäisen kielen omaksuminen, oppijankielen ensi vaiheet, negaatio ja fokuspartikkelit.

Esitelmät keskittyivät pitkälti oppijankielen rakenteen kuvaukseen. Koska oppijoiden kohdekieliä oli lukuisia ja koska esitelmät käsittelivät sängen tarkasti yhtä tutkimusta tai tutkimuksen osaa, synteessin tekeminen oli joskus hankalaa. Lisäksi valtaosa esitelmänpitäjistä teki töitä samassa tutkimushankkeessa ja oli hyvin perillä muiden ryhmän jäsenten tutkimuksista; ulkopuolisen ei ollut kovin helppoa liittyä mukaan esitelmien kommentointiin.

Kunkin esitelmärypään jälkeen oli kuitenkin varattu aikaa yleiselle keskustelulle, ja nämä keskustelut osoittautuivatkin hyvin antoisiksi ja hyödyllisiksi. Samoin oli virallisen ohjelman ulkopuolisen ajan laita: liian harvoin pääsee keskustelemaan samaan ai-